

Leszkovszky György vázolata

az Új Szent János-kórház freszkóhoz.

• A F R E S Z K Ó •

A közhasználatban kezd minden falfestmény a «freszkó» megjelölés alá húzódni. Különbség a két általános eljárás, a freskó és szekkó között, hogy amas nedves, frissen felrakott vakolatra kerülő ásványvagy földfestékekkel készül, melyek a vakolattal kémiailag eggyé válnak. Emaz száraz vakolatra, romlandó kötőanyagokkal viszi rá a festéket. Amaz tartós, ez fokozottan romlandó. A renaissance, talán a mozaikrakók munkájából, önállóan fejlesztette a freszkóeljárást. Tiepolo után már megszakad ennek a nehéz és hosszadalmas eljárásnak a folyamatossága. A XIX. század második fele újra felfedezt, rekonstruálja ezt a technikát. Nálunk Körösfői-Kriesch Aladár Cennini könyve nyomán támasztja fel a freszkót. A freskó pótlására irányuló kísérletek eddig eredménytelenek.

politikai élet hullámmásával kapcsolatban a közelmúltban többször mint különben hallottuk e szót: freszkó. Bár a közhasználatnak bizonyos szentesítő ereje van, melyet nagyon nehéz megváltoztatni, mégis szükséges, hogy e szó helyes értelmét megmagyarázzuk. Mert e szó téves értelmezésben él a köztudatban. A magyar művészeti életben minden egyes falrafestett kép freszkónak neveztetik. Pedig ez az olasz szó lényegében egy terminus-technikus. Jelenti a nedves, vagyis friss alapra festett képet. Tehát ez a freskó. Ennek ellentéte olaszul az al szekkó, vagyis a festésnek az a módja, mikor a vakolat, melyre a kép kerül, már teljesen száraz. A két eljárás között nagy különbség van. Az al freskó technika lényege abban áll, hogy a festékanyagba semmiféle szerves kötőanyag nem kerül, hanem a nedves fal felületére lecsapódó szénsavas mész belerögzíti a festéket a friss vakolatba s ez vele együvé szárad.

Az al szekkó pedig a festékanyagot szerves kötőanyaggal tapasztja fel a már kiszáradt falra. Ilyen kötőanyagok lehetnek például az enyv, a tehéntúróból készített casein, a tojástempera és ezeknek különféle változatai és a különféle olajos emulziók. Mármint ez a technikai különbség döntő jelentőségű. És pedig azért, mert minden egyes szerves kötőanyag bizonyos fokig a festékek színeréjét is megtöri, részben pedig szerves alkotánál fogva felbomlásra, rothadásra hajlamos, vagyis a kémia törvényei szerint további elváltozások történhetnek, melyek részben a kép romlását, vagy teljes megsemmisülését okozhatják. A valódi freszkóeljárásnál ninesen szerves kötőanyag jelen, tehát a bomlás lehetősége nem áll fenn, mivel a kötőanyag teljesen ásványi természetű. Lényegében az egész eljárás a falat borító vakolattal szerves összefügg. Ha a mészkövet vagy calcium carbonatot (CaCO_3) kiégetjük, úgy ez calcium oxyddá válik, amiből a vízzel való oltás után a calcium hydroxyd keletkezik, vagyis az oltott mész. Ennek az oltott mésznek az a sajátosága, hogy a levegőből szénsavat von el és megszáradva újra fölveszi régi szilárd állapotát. Így tehát a mész a homokszemesék összetartó anyaga és a falazás ezen alapszik. Mindezekből adódik most már a freszkótechnika kötöttsége. És ez első sorban a naponkénti befejezés, vagyis a naponkénti friss felvakolás szükségessége. Ugyanis normális hőmérséklet mellett a vakolatréteg felülete 24 óra alatt annyira megszikkad, hogy már nem rögzíti és már nem szívja be a reá tett festéket. Látszólagos nagy hátrány továbbá, hogy az előző napokon festett darabokhoz nem lehet már hozzányúlni. És még, ami a legkellemetlenebb lehet,

mondjuk egy az olajfestéshez szokott művésznek, az a színek nagyfokú felszáradása. Mint fehér-festék a mész szerepel. Ennek hozzátétele nagymértékben fokozza a felszáradást. De sajátos még, hogy a különböző festékek sem egyforma mértékben száradnak fel. Mindezen dolgok nekünk napjaink festőinek nagy és elrettentő nehézségekké válnak. Főleg talán azért, mert művészetünk elszakadt az anyagtól, amellyel dolgozik és egyben a mesterségtől is. A régi mesterek technikai tudása játszva bánt el ezekkel a nehézségekkel. Sőt, ami mindig helyes és kötelező, az anyagadta szükségből erényt csináltak. Ez egyben egy stílus biztosító lehet. A naponkénti felvakolás kötöttségét már a komponálásakor el lehet intézni. A színskála tompább voltát (mivel csak föld- és ásványfestékek használhatók) az ellentétek révén igen nagy színere lehet felfokozni.

A freszkótechnika eredetét teljes határozottsággal kimutatni nem lehet. Elfogadható magyarázat az, amely a régiek mozaikrakásával hozza összefüggésbe. A mozaikrakónak éppúgy mint a freszkófestőnek a friss habaresra kellett felrajzolni a kép egy-egy részletét és azt naponként befejezni. Egészen bizonyos, hogy a freszkótechnika függetlenül az antik falfestési eljárásoktól Itáliában a XIV—XV. század folyamán fejlődött ki. Kialakulása a papírgyártás elterjedésével van kapcsolatban. Még a XII—XIII. század festőinek nem állott rendelkezésére nagyobb méretű és mennyiségű rajzpapír. Ekkor még a festők képeiket négyzetes hálók segítségével elég körülményes módon vitték át a falra. Tehát még az úgynevezett freszkószekó eljárás használatos, vagyis a temperafestékekkel való befejezésre már eleve számítottak. Későbbben a természetes nagyságú kartonok rajzolásával, melyeknek eredménye közvetlenül volt átvihető a falra, kialakult a tiszta freszkóeljárás és a följegyzések adatai szerint a freszkófestők súlyt is helyeztek arra, hogy műveik tiszta freszkók maradjanak. A művészek hosszú sora csak Cimabue, Giotto, Taddeo Gaddi, Orcagna, Ma-

saccio, Masolino, Benozzo Gozzoli, Ghirlandajo, Pinturicchio, L. Signorelli és Raffaelt említve Michelangelóig ebben a technikában alkotják műveiket.

De a freszkótechnikának is, mint minden más anyagnak, megvannak a maga természetszabta határai. A freszkó egy elsősorban dekoratív hatásokat nyújtó technika, amely kitűnően kapcsolódik össze az építészet adta követelményekkel. De a fény, árnyék hatásainak megközelítésére már kevésbé alkalmas.

A nagy kutató szellem, Leonardo da Vinci, már nem volt megelégedve ez anyagadta lehetőségekkel. A bűvös félhomály és a titokzatos árnyékok mestere egy hajlékonyabb technikával (valószínűleg olajos emulziókkal) festette meg méltán híres Utolsó vacsoráját. Azonban a festészetnek eme remekműve ma már igen szomorú állapotban van. A vele szemben lévő falon pedig a négy évvel előbb (1495) freszkótechnikában festett Keresztrefeszítés (Giov. Donato Montorfano műve) aránylag hibátlan frissességben élte át a századokat.

A freszkótechnika a későbbi évszázadok folyamán is általánosan használatos. A XVIII. század második felében G. B. Tiepolo bűvös esetje nyomán még egyszer felragyog az olasz művészet egén a freszkó napja. Venezia, Würzburg és Madrid plafondjai bizonyítják Tiepolónak a maga nemében páratlan talentumát. Hazánkban az osztrák Maulbertsch és munkatársai népesítik be székesegyházaink kupoláit. Ezzel a korról végződik is a freszkótechnika folyamatos fejlődése. A klasszicizmus és az empire már erősen redukálja a színes képeket s a freszkófestés hagyományai a XIX. század folyamán a társadalmi átalakulással, így a éhrendszer eltörlésével teljesen feledésbe mennek. A legújabb idők festőművészei azután már a sokkalta kényelmesebb és gyorsabb, de jóval mulandóbb temperatechnikával festették meg falképeiket. A tévedés csak abban van, hogy ezek a falképek vagy falfestmények is freszkók gyanánt szerepelnek. Az intenzívebb művészet-

Leszkovszky Gy.: Vázlat az Új Szent János-kórház freszkóihoz.

Leszkovszky Gy.: Vázlat az Új Szent János-kórház freszkóihoz.

történeti kutatás kezdetével terelődött a figyelem a régi falképek technikájára. Eme kutatók között az első egy angol hölgy, M. Ph. Merrifield, kinek könyve »The Art of Fresco-Painting« Londonban 1846-ban jelent meg. De a művészemberek egész sorát is inspirálta a régi freszkók bája és többen igyekeztek ezeknek elfeledett technikáját is felújítani. A Böcklin hosszas és fáradságos kísérletezések után jutott a valódi freszkótechnika teljes birtokába s ezzel festette meg a bazeli múzeumban lévő falfestményeit. Felejthetetlen emlékü mesterem, Kőröslői Kriesch Aladár, Cennino Cennininek a festészetről írott könyve nyomán támasztotta fel az igazi freszkótechnikát s ebbeli ismereteimnek legnagyobb részét neki köszönhetem. Nyilvánvaló, hogy maga a valódi freszkó-eljárás nem jelent önmagában véve egész értéket. Vagyis egy freskó- vagy seccótechnikájú kép között a döntő mindig a művészi érték marad. Azonban, ha meggondoljuk, hogy az imént említett Maulbertsch művei az egri Liceumban, Székesfehérvárott, Győrött stb. másfél évszázad múltán aránylag kitűnő állapotban vannak s a mindössze négy évtizede temperával festett Székely Bertalan és Lotz Károly művei máris restaurálásra szorulnak, úgy igazolva kell látnunk a freszkó

vitathatatlan előnyét. A falfestés vagy díszítő festészet természetében van, hogy sok feladata múló jelentőségű. De ha művészeti kultúránk gazdagítására komolyan gondolunk, akkor a monumentális középületeink vagy székesegyházaink díszítésénél az elsősorban fontos művészi szempont mellett kell, hogy tekintetbe jöjjön a falképek technikája is.

Tudományára büszke koruak, megkísérelte a freszkóprobléma megoldását is, vagyis olyan technikákat javasolt, amelyből hiányzik a szerves kötőanyag. De az Ostwald feltalálta monumentális pasztell, mely utólag vízüveggel rögzítendő, sem pedig a hasonló Kelm-féle ásványfestés, úgy tudom, nem tudott általánosan elterjedni.

Mindezen fejtegetéseimmel a multban jártam s íme már egy új világ dühörög felénk, melynek anyaga a vas, a vasbeton és az üveg. Bizonyos, hogy ez az új világ a maga anyagából majd megteremti a szellemének megfelelő díszítő eljárásokat.

De ameddig középületeink, templomaink kőből, téglából épülnek s falaiat belülről vakolat borítja, mindaddig a legnemesebb, a legtartósabb s hogy Michelangelót idézzem, a legférfiasabb falfestési technika marad: — az a freszkó.

LESZKOVSZKY GYÖRGY

• AZ EGRI ÉRSEKI LICEUM KÁLYHÁI •

A liceum palotája egyetemnek volt szánva. Gróf Eszterházy Károly építtette (1765—85) Fellnerrel. Ugyancsak Fellner rajzai után készítette a pompás XVI. Lajos ízlésű cserépkályhákat Magner Károly győri mester 1775-ben. A 41 közül 31 még ma is ép.

A Egerben a sok nevezetes műemlék közül nem volna más, csak az érseki liceum nagyszerű palotája, már egymagában megérdemelné az odautazást. Nemesak arányainak monumentalitása és díszítésének előkelő szépsége az, ami műemlékeink első sorába helyezi, hanem hazánk határain túl sinesen sok hasonló példa arra, hogy egy tisztán oktatási célra rendelt épület a maga korának művészetét egészben és minden alkatrészében oly magas színvonalúan képviselne.

Aki ezt az eredetileg egyetemnek szánt fényes palotát megalkotta, korának egyik legkiválóbb férfja volt.

Gróf Eszterházy Károly 1762-től 1799-ig volt egri püspök. Nagykiterjedésű egyházmegyéjében és mint Pápa, Ugod és Devecser örökös ura, hitbizományi birtokain a hagyomány szerint összesen

száz templomot épített, de a századiknak — a sarudinak — befejezése előtt halt meg. A hagyomány közel jár a valósághoz, mert a kibővítésekkel és helyreállításokkal együtt a száz templomnak ninesen sok híja. Amellett időtálló, jelentékeny alkotás volt valamennyi, különösen hitbizományi székhelyén, Pápán a nagyarányú és Maulbertsch pompás mennyezetfestményeivel díszített templom ritkítja párját hazánkban.

Az építkezés nemes szenvedélye a barokk korszakban a levegőben volt, világi és egyházi fejedelmek versenyezték ezen a téren. Főúri egyháznagyjainkról elismeri a történet, hogy nemesak egyházi javadalmaiknak, hanem családai birtokaiknak jövedelmét is a törökuralom alatt elpusztult ország újraépítésére fordították s különösen főpapi székhelyeiken a provinciális színvonalon felülemelkedő nagyszerű alkotásokkal és intézményekkel újra belekapcsolták hazánkat az európai kultúrába. S az újraépítés nagy művében Eszterházyt egyik kortársa sem múlta felül. Nagyráhatott fogékony szelleme a római Collegium Germanicum et Hungaricumban több éven át folytatott tanulmányai alatt eltelt az örök város magasztos benyomásaitól s onnan merítette egész életművének nagy-